

مقدمه‌ای بر
روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته

سرشناسه	: بازرگان هرندی، عباس، ۱۳۲۱-
عنوان و نام پدیدآور	: مقدمه‌ای بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته؛ رویکردهای متداول در علوم رفتاری / عباس بازرگان
مشخصات نشر	: تهران: دیدار، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۲۵۹ ص.
شابک	: 978-600-104-032-0
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا.
یادداشت	: چاپ نهم.
یادداشت	: چاپ قبلی: دیدار، ۱۳۸۷ (۱۸۴ ص).
موضوع	: روان‌شناسی - تحقیق - روش‌شناسی.
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۸۹ م ۲ ب ۵ / BF۷۶
رده‌بندی دیویی	: ۱۵۰ / ۷۲۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۱۷۲۹۲۹

مقدمه‌ای بر
روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته

رویکردهای متداول در علوم رفتاری

(ویرایش چهارم)

دکتر عباس بازرگان

استاد دانشگاه تهران

*An Introduction to Qualitative
and Mixed Methods Research,*
by efforts: Abbas Bazargan, Ph.D.,
Tehran, 2018.

www.didavarbook.com
info@didavarbook.com

مقدمه‌ای بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته
رویکردهای متداول در علوم رفتاری

دکتر عباس بازرگان

چاپ اول زمستان ۱۳۸۷، چاپ دوم زمستان ۱۳۸۹
چاپ سوم (با اضافات) زمستان ۱۳۹۱، چاپ چهارم تابستان ۱۳۹۳
چاپ پنجم تابستان ۱۳۹۴، چاپ ششم (با اضافات) پاییز ۱۳۹۵
چاپ هفتم زمستان ۱۳۹۵، چاپ هشتم پاییز ۱۳۹۶
چاپ نهم (با اضافات) تابستان ۱۳۹۷
۲۱۰۰ نسخه

حروفچینی و صفحه‌آرایی:
حروفچینی هُما (امید سیدکازمی)
چاپ شاهین، صحافی امیر

حق هرگونه چاپ و انتشار محفوظ است.

مرکز بخش:

کتاب دیدآور

خیابان انقلاب، خیابان فخررازی، خیابان روانمهر شرقی، پلاک ۸۴، ساختمان دیدآور، طبقه اول
تلفن: ۶۶۹۵۴۷۴۸ (۸ خط) تلفکس: ۶۶۹۶۱۷۴۸

قیمت: ۲۲۰۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

۹	مقدمه بر چاپ نهم
۱۱	مقدمه بر چاپ ششم
۱۳	مقدمه بر چاپ سوم
۱۵	مقدمه بر چاپ دوم
۱۷	پیشگفتار

فصل اول

۲۱	نگاهی به مبانی معرفت‌شناسی تحقیق در علوم رفتاری
۲۳	۱-۱. دیدگاه‌های زیربنایی معرفت‌شناسی در علوم رفتاری
۲۸	۲-۱. تأثیر دیدگاه‌های معرفت‌شناسی بر روش تحقیق در علوم رفتاری با تأکید بر علوم تربیتی
۳۰	۳-۱. انتخاب رویکردهای کمی و کیفی در تحقیق در علوم رفتاری با تأکید بر نظام‌های آموزشی
۳۲	۴-۱. خلاصه فصل

فصل دوم

۳۳	طراحی تحقیق به روش کیفی
۳۵	۱-۲. تعریف تحقیق کیفی
۳۶	۲-۲. دلایل انتخاب روش تحقیق کیفی
۳۸	۳-۲. مراحل طراحی یک تحقیق کیفی
۴۳	۴-۲. چهارچوب گزارش یک تحقیق کیفی
۴۵	۵-۲. خلاصه فصل

فصل سوم

۴۷	طرح‌های تحقیق کیفی: چگونگی گردآوری و تحلیل داده‌ها
۴۹	۱-۳. انواع طرح‌های تحقیق کیفی
۵۱	۲-۳. مثالی از دو طرح تحقیق کیفی
۵۵	۳-۳. چرخه گردآوری داده‌ها در تحقیق کیفی
۶۵	۴-۳. خلاصه فصل

فصل چهارم

- طرح تحقیق زیست‌نگاری (روایتی) ۶۷
- ۱-۴. هدف تحقیق زیست‌نگاری و ضرورت آن ۶۹
- ۲-۴. موارد استفاده از تحقیق زیست‌نگاری ۶۹
- ۳-۴. چگونگی انجام تحقیق زیست‌نگاری ۷۰
- ۴-۴. خلاصه فصل ۷۴

فصل پنجم

- طرح تحقیق گروه‌های کانونی ۷۵
- ۱-۵. هدف تحقیق گروه‌های کانونی و ضرورت انجام آن ۷۷
- ۲-۵. موارد استفاده از روش تحقیق گروه‌های کانونی ۷۷
- ۳-۵. چگونگی انجام تحقیق به روش گروه‌های کانونی ۷۸
- ۴-۵. خلاصه فصل ۸۱

فصل ششم

- مطالعه موردی (موردپژوهی) ۸۳
- ۱-۶. هدف مطالعه موردی و ضرورت انجام آن ۸۵
- ۲-۶. مراحل انجام مطالعه موردی برای آموزش‌های کاربردی ۸۵
- ۳-۶. مراحل انجام مطالعه موردی برای درک عمقی یک «مورد» ۸۶
- ۴-۶. ملاک‌های ارزیابی کیفیت گزارش مطالعه موردی برای درک عمقی یک «مورد» ۸۹
- ۵-۶. خلاصه فصل ۹۰

فصل هفتم

- طرح تحقیق نظریه بر خاسته از داده‌ها ۹۱
- ۱-۷. نیاز به روش نظریه بر خاسته از داده‌ها ۹۳
- ۲-۷. چگونه روش نظریه بر خاسته از داده‌ها تکوین یافت؟ ۹۴
- ۳-۷. انواع طرح‌های پژوهشی به روش نظریه بر خاسته از داده‌ها ۹۶
- ۴-۷. گزینش از میان طرح‌ها ۱۰۵
- ۵-۷. ویژگی‌های اصلی روش تحقیق نظریه بر خاسته از داده‌ها ۱۰۶
- ۶-۷. گام‌های انجام پژوهش به روش نظریه بر خاسته از داده‌ها ۱۲۰
- ۷-۷. چگونگی ارزیابی گزارش تحقیق به روش نظریه بر خاسته از داده‌ها ۱۲۴
- ۸-۷. خلاصه فصل ۱۲۵

فصل هشتم

- طرح تحقیق اقدام‌پژوهی ۱۲۷
- ۱-۸. هدف اقدام‌پژوهی و ضرورت انجام آن ۱۲۹

۷ فهرست مطالب

۱۳۱	۲-۸. پیش فرض ها و شرایط مناسب برای اقدام پژوهی
۱۳۲	۳-۸. مراحل اقدام پژوهی
۱۴۴	۴-۸. خلاصه فصل
فصل نهم	
۱۴۵	سایر طرح های تحقیق کیفی
۱۴۷	الف. طرح تحقیق قوم نگاری
۱۴۷	۱-۹. هدف تحقیق قوم نگاری و ضرورت انجام آن
۱۴۷	۲-۹. موارد استفاده از تحقیق قوم نگاری
۱۴۸	۳-۹. چگونگی انجام تحقیق قوم نگاری
۱۵۱	ب. طرح تحقیق پدیدارشناسی
۱۵۱	۴-۹. هدف تحقیق پدیدارشناسی و ضرورت انجام آن
۱۵۲	۵-۹. چگونگی انجام تحقیق پدیدارشناسی
۱۵۳	۶-۹. خلاصه فصل
فصل دهم	
۱۵۵	طرح های تحقیق آمیخته
۱۵۷	۱-۱۰. هدف طرح های تحقیق آمیخته و نیاز به انجام آنها
۱۵۸	۲-۱۰. تعریف و ویژگی های روش های تحقیق آمیخته
۱۵۹	۳-۱۰. انواع طرح های تحقیق آمیخته
۱۶۲	۴-۱۰. گام های انجام طرح های تحقیق آمیخته
۱۶۴	۵-۱۰. ضرورت توجه استفاده از طرح های تحقیق آمیخته
۱۶۴	۶-۱۰. خلاصه فصل
فصل یازدهم	
۱۶۹	کاربردهائی از تحقیق آمیخته
۱۷۱	۱-۱۱. داده های کمی و کیفی در تحقیقات علوم رفتاری و سطح ترکیب آنها
۱۷۹	۲-۱۱. تحول در کاربرد روش های آمیخته و استفاده از آنها
۱۸۱	۳-۱۱. استفاده از تحقیق آمیخته در ساختن ابزار اندازه گیری
۱۸۳	۴-۱۱. تحقیق آمیخته برای تطابق یافته های کمی و کیفی
۱۸۴	۵-۱۱. تحقیق آمیخته برای درک پدیده و تعمیم یافته ها
۱۸۴	۶-۱۱. استفاده از تحقیق آمیخته برای تفسیر و توجه تفاوت در تحقیق آزمایشی
۱۸۵	۷-۱۱. نکات اصلی در تهیه گزارش تحقیق آمیخته
۱۸۶	۸-۱۱. خلاصه فصل

فصل دوازدهم

۱۸۹	کیفیت پژوهش و جایگاه اخلاق در پژوهش‌های اجتماعی و رفتاری
۱۹۱	۱-۱۲. مقدمه
۱۹۱	۲-۱۲. عوامل مرتبط با کیفیت پژوهش
۱۹۳	۳-۱۲. اخلاق در پژوهش
۲۰۱	۴-۱۲. خلاصه فصل
۲۰۵	پیوست الف: نمایش نموداری کاربردی از روش تحقیق نظریه برخاسته از داده‌ها
۲۰۷	پیوست ب: مثال دوم از کاربرد روش تحقیق نظریه برخاسته از داده‌ها
۲۲۷	پیوست پ: مثالی از کاربرد تحقیق آمیخته برای ساختن ابزار اندازه‌گیری
۲۴۳	پیوست ت: پرسشنامه ارزیابی کیفیت مقاله‌های تحقیق کیفی
۲۴۵	منابع
۲۵۵	فهرست اعلام

مقدمه بر چاپ نهم

هرچند کاربرد روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته روز به روز در آموزش عالی کشور افزایش می‌یابد، اما درک درست این روش‌ها و کاربرد مطلوب آن‌ها در عمل ضرورت دارد. به رغم این واقعیت ملاحظه می‌شود که میان وضعیت مطلوب و وضعیت موجود فاصله وجود دارد. این امر به ویژه در مورد نظریه برخاسته از داده‌ها بیشتر مشهود است. با توجه به این نکته، مؤلف بر آن شد که به عنوان نمونه‌ای از کاربرد روش یادشده، نتایج یکی از طرح‌های پژوهشی، که به صورت مقاله‌ای علمی-پژوهشی، قبلاً به چاپ رسیده است را به عنوان پیوست «ب» عرضه کند.

بنابراین در چاپ نهم کتاب برای آشنائی بیشتر خوانندگان با کاربرد روش تحقیق نظریه برخاسته از داده‌ها، «فرایند شکل‌گیری کارآفرینی اجتماعی» که در چاپ‌های قبلی به صورت نمادین عرضه شده بود، به طور کامل بیان شده است.

عباس بازرگان

هفتم اردیبهشت‌ماه ۱۳۹۷

مقدمه بر چاپ ششم

گسترش روزافزون کاربرد روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته، نه تنها در سطح بین‌المللی بلکه در سطح ملی، به ویژه در نظام آموزش عالی کشور، قابل توجه است. این روش‌های تحقیق در سال‌های اخیر در علوم رفتاری، اجتماعی و نیز رشته‌های وابسته به علوم پزشکی بیش از پیش مورد استفاده قرار گرفته است. از این رو، تألیف و چاپ منابع مربوط به روش‌های یادشده در سطح بین‌المللی چشمگیر بوده است. در زبان فارسی نیز کوشش برای تدوین و چاپ منابع مربوط به روش‌های کیفی و آمیخته از دهه ۱۳۸۰ خورشیدی آغاز شد. از این جمله چاپ اول کتاب مقدمه‌ای بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته (رویکردهای متداول در علوم رفتاری) در سال ۱۳۸۷ انتشار یافت. همچنین پنجمین چاپ آن در مردادماه ۱۳۹۴ به پیشخوان کتابفروش‌ها رسید.

مؤلف در نظر داشت، در چاپ سوم کتاب، نسبت به بسط فصل مربوط به طرح‌های تحقیق آمیخته اقدام کند. اما به واسطه تعهدات علمی و پژوهشی دیگر، در چاپ‌های قبلی فرصت لازم حاصل نشد و به چاپ ششم موقوف گردید.

در چاپ ششم، فصلی جدید تحت عنوان کاربردهای روش تحقیق آمیخته به کتاب افزوده شده است. علاوه بر آن به کاربرد روش تحقیق آمیخته برای ساختن ابزار اندازه‌گیری اشاره شده است. برای این منظور، خلاصه نتایج یک طرح پژوهشی که در ایران انجام شده و به صورت مقاله علمی به چاپ رسیده است، در پیوست «پ» عرضه گردیده است. همچنین، برای ارزیابی طرح‌های پژوهش کیفی که از آن‌ها مقاله‌های علمی حاصل می‌شود، پرسشنامه‌ای تدوین شده که در این چاپ در پیوست «ت» ذکر شده است.

در تدوین مطالب اضافه‌شده به کتاب، منابع جدیدی درباره روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته مورد استفاده قرار گرفته‌اند که به فهرست قبلی منابع اضافه شده‌اند. از این جمله می‌توان به راهنمای روش‌های تحقیق چندگانه و روش‌های تحقیق آمیخته، چاپ دانشگاه آکسفورد (۲۰۱۵ میلادی) اشاره کرد. امید است چاپ حاضر نیز مورد استفاده دانشجویان تحصیلات تکمیلی و سایر پژوهشگران علاقه‌مند به روش‌های کیفی و آمیخته قرار گیرد.

عباس بازرگان

۲۶ شهریورماه ۱۳۹۵

مقدمه بر چاپ سوم

موجب خرسندی است که روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته مورد توجه پژوهشگران، به ویژه دانشجویان تحصیلات تکمیلی، در رشته‌های علوم رفتاری و اجتماعی، قرار گرفته است. از این رو، استفاده از متون تخصصی مربوط به آموزش روش‌های یادشده افزایش یافته است. بدین جهت، چاپ دوم کتاب **مقدمه‌ای بر روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته (رویکردهای متداول در علوم رفتاری)** در پاییز ۱۳۹۱ نایاب شد. در نظر بود که در چاپ سوم موضوع‌های تکمیلی بر مطالب چاپ دوم اضافه شود. به علت کمبود وقت، این امر به چاپ بعدی موکول شد. اما، پیوست «ب» نمایش نموداری موردی از نتایج یک طرح تحقیق به روش نظریه برخاسته از داده‌ها درباره فرایند کارآفرینی اجتماعی (یادگار، بازرگان، فقیه، ۱۳۹۰) عرضه شده است.

ضمناً امید است در آینده از طریق سایت pedagogi.ir بتوان میان خوانندگان این کتاب و مؤلف آن تعامل بیشتری به عمل آورد.

عباس بازرگان
۳۰ آذرماه ۱۳۹۱

مقدمه بر چاپ دوم

از نظر گه گفتشان شد مختلف
آن یکی دلش لقب داد آن الف

مولوی

چاپ اول این کتاب در بهمن ماه ۱۳۸۷ انتشار یافت. در چاپ دوم (مهرماه ۱۳۸۹)، فصل یازدهم به کتاب افزوده شده است. در این فصل، تحت عنوان کیفیت پژوهش و جایگاه اخلاق در پژوهش‌های اجتماعی و رفتاری به تعریف کیفیت در طرح‌های پژوهشی می‌پردازد. علاوه بر آن، اخلاق در پژوهش و عناصر تشکیل دهنده آن بیان می‌شود. از آنجا که در سال‌های اخیر استفاده از فناوری اطلاعات در پژوهش گسترش یافته است، بیش از پیش آشنائی با ملاک‌ها و ضوابط اخلاق پژوهش و رعایت آن‌ها ضرورت یافته است. این امر بدان جهت است که گاهی اوقات به واسطه کم‌توجهی یا عدم توجه به ضوابط اخلاقی در فرایند اجرای تحقیق، تهیه و انتشار نتایج، حاصل آن تردیدبرانگیز می‌شود. امید است پژوهشگران تازه‌کار به ویژه دانشجویان تحصیلات تکمیلی به آن ضوابط توجه خاص مبذول دارند. از طرف دیگر، در حال حاضر به سهولت می‌توان، با استفاده از نرم‌افزارهای رایانه‌ای، نسبت به هرگونه عدم رعایت ضوابط اخلاقی در پژوهش پی برد. لذا، هرگونه سهل‌انگاری در فرایند پژوهش به سرانجام ناخوشایندی می‌رسد. بنابراین، توجه خوانندگان را به فصل یازدهم کتاب جلب می‌نماید.

همان‌طور که انتظار می‌رفت، از این کتاب به عنوان کتاب اصلی در تدریس - یادگیری روش تحقیق کیفی و یا مکمل روش‌های تحقیق کمی در علوم رفتاری، در دوره‌های تحصیلات تکمیلی و نیز کارگاه‌های آموزشی روش تحقیق استفاده شده است. از آنجا که در سال‌های اخیر توجه به استفاده از روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته و کاربرد آن‌ها در انجام طرح‌های تحقیق در دوره‌های دکتری روان‌شناسی، علوم تربیتی، مدیریت و سایر رشته‌های علوم رفتاری افزایش یافته است، آشنائی بیشتر با این روش‌ها ضرورت بیشتری یافته است. لذا، این کتاب یاری دهنده درک بیشتر نسبت به استفاده از روش‌های یادشده بوده است.

امید است بتوان با برگزاری نشست‌ها، گردهم‌آئی‌ها و همایش‌های ادواری آشنائی لازم با این روش‌ها به وجود آید تا پژوهشگران تازه‌کار با شفافیت و مسئولیت‌پذیری بیشتری بتوانند به تدوین و

اجرای طرح‌های تحقیق کیفی و آمیخته پردازند. ضمناً، در اینجا لازم است از کوشش خانم سمیه لیاقت، دانشجوی دکتری سنجش آموزش در دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران، در تدوین نمایه کتاب برای چاپ دوم تشکر نماید.

عباس بازرگان

بیست و پنجم مهرماه ۱۳۸۹

پیشگفتار

در اغلب دانشگاه‌های جهان، تا دهه ۱۹۸۰ میلادی، تدریس روش‌های پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی به طور اعم و علوم رفتاری به طور اخص بر پایه روش‌های تحقیق در علوم طبیعی استوار بود. در این راستا، برخی پژوهشگران بر این عقیده بودند که در علوم انسانی و اجتماعی نیز می‌توان به نتایجی دست یافت که تعمیم‌پذیری شان وابسته به زمان و موقعیت مکانی و زمینه‌ای آنها نباشد. علاوه بر این، تصور آن بود که پژوهشگر در مطالعات علوم انسانی و اجتماعی می‌تواند ارزش‌های خود را از فرایند تحقیق به دور نگه داشته و نقش کاملاً بی‌طرفانه‌ای اتخاذ کند. این نگرش بر پایه دیدگاه فلسفی اصالت تحصیلی (اثبات‌گرایی) استوار بود. اما پژوهش‌هایی که به تدریج بر اساس دیدگاه‌های معرفت‌شناسی تفسیری، نظریه انتقادی و پساساختارگرایی به عمل آمد، باعث شده است که باورداشت یادشده مورد تجدید نظر قرار گیرد. بر این اساس، روش‌های تحقیق کیفی که قبلاً در برخی مطالعات علوم انسانی و اجتماعی مانند انسان‌شناسی به کار می‌رفت، به تدریج مورد توجه رشته‌های دیگر قرار گرفت. همچنین ضرورت استفاده از روش‌های تحقیق کیفی نه تنها در رشته‌های جامعه‌شناسی، روانشناسی اجتماعی، رفتار سازمانی، جغرافیای انسانی و فرهنگی، ارتباطات اجتماعی و علوم تربیتی نمایان گردید، بلکه کاربرد آن در رشته‌هایی مانند طراحی صنعتی، برای پی بردن به انگیزه مصرف‌کننده و امثال آن نیز توصیه شده است (Cooper & Reimann, 2003: 39-55).

با توجه به مطالب فوق، در دهه گذشته کمتر کتاب درسی به زبان انگلیسی در روش تحقیق در علوم اجتماعی و رفتاری می‌توان یافت که به روش‌های تحقیق کیفی نپرداخته باشد. از این رو، کتاب روش تحقیق در علوم رفتاری که به وسیله این نگارنده طراحی شد و با همکاران (سرمه، بازرگان، حجازی، ۱۳۷۶) تألیف گردید، نیز یک بخش را به داده‌های کیفی و تحلیل آنها اختصاص داد. هرچند این کتاب تاکنون (۱۳۸۷) پانزده بار تجدید چاپ شده است، اما به تفصیل روش‌های تحقیق کیفی نمی‌پردازد. لذا، برای تدریس و یادگیری روش‌های یادشده احساس نیاز به یک متن فارسی که روش‌های تحقیق کیفی را نیز به تفصیل بحث کند، به شدت محسوس بود. لذا کتاب حاضر به عنوان مکمل کتاب یادشده تدوین گردید.

در اینجا یادآوری این نکته ضرورت دارد، که با توجه به سرعت افزایش یافته‌های علمی و نوآوری‌های ناشی از آنها، در دو دهه گذشته استفاده از روش‌های تحقیق کیفی در علوم اجتماعی و رفتاری نه تنها

گسترش یافته است، بلکه به گونه دیگری نیز متحول شده است. به عبارت دیگر، علاوه بر این که کاربرد روش‌های تحقیق کیفی در رشته‌های مختلف علوم اجتماعی و رفتاری مورد استقبال قرار گرفته است، دسته سومی از روش‌های تحقیق تحت عنوان روش‌های تحقیق آمیخته نیز مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته است. این دسته از روش‌های تحقیق، از ترکیب و آمیختن روش‌های تحقیق کمی و کیفی حاصل شده است. استفاده از روش‌های تحقیق آمیخته در پیچه تازه‌ای به روی مطالعات اجتماعی و رفتاری گشوده است که پژوهشگران را برای شناخت واقعیات مربوط به انسان تواناتر می‌سازد. لذا فصل دهم کتاب به بحث درباره روش‌های تحقیق آمیخته می‌پردازد. برای تدوین این کتاب و مطالب آن از برخی مقاله‌های علمی نگارنده، که قبلاً در نشریه‌های دیگر به چاپ رسیده (بازرگان، ۱۳۸۳؛ بازرگان و مرادی، ۱۳۷۴؛ بازرگان، ۱۳۸۴؛ بازرگان، ۱۳۸۷)، استفاده شده است. از این جمله می‌توان به مطالب فصل‌های اول و هشتم و دهم اشاره کرد. همچنین برای تهیه مطالب فصل‌های دیگر از چند منبع تازه که به زبان انگلیسی منتشر شده‌اند، بهره گرفته شده است. به ویژه برای فصل هفتم از کرسول (Creswell, 2005) اقتباس شده است. فصل بندی مطالب این کتاب بر اساس تجربه تدریس روش‌های تحقیق در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکترا در رشته‌های علوم رفتاری، برگزاری کارگاه‌های آموزشی روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته و نیز نیازهای دانشجویان برای استفاده از یافته‌های بین‌المللی تدوین یافته است.

مطالب کتاب در ده فصل تنظیم شده است. فصل اول به بحث درباره مبانی فلسفی زیربنایی روش‌های تحقیق می‌پردازد. در این فصل دیدگاه‌های فلسفی معرفت‌شناسی مورد توجه قرار گرفته و نقش آنها در انتخاب روش تحقیق بحث شده است. در فصل دوم چگونگی طراحی یک طرح تحقیق به روش کیفی بیان شده است. در این فصل ضمن تشریح دلایل انتخاب روش تحقیق کیفی برای انجام یک مطالعه، مراحل طراحی این نوع پژوهش مورد بحث قرار گرفته است. سپس چهارچوب تهیه گزارش یک تحقیق کیفی عرضه شده است.

انواع طرح‌های تحقیق کیفی و مراحل گردآوری و تحلیل داده‌های کیفی در فصل سوم معرفی شده است. در این فصل علاوه بر معرفی این طرح‌ها، نقطه تمرکز هر یک از آنها بیان شده است. سپس دو مثال از پژوهش‌های بین‌المللی درباره دو طرح تحقیق کیفی ذکر شده است. فصل چهارم به طرح تحقیق زیست‌نگاری اختصاص دارد. این نوع طرح تحقیق که تحت عنوان روش تحقیق روایتی نیز نامیده می‌شود، در مطالعات اخیر علوم اجتماعی و رفتاری بسیار مورد توجه قرار گرفته است. از این جمله می‌توان به مطالعات تاریخ شفاهی اشاره کرد.

در فصل پنجم طرح تحقیق گروه‌های کانونی عرضه شده است. هرچند از این طرح تحقیق کیفی به طور مستقل می‌توان استفاده کرد، اما کاربرد این طرح در پژوهش‌های آمیخته بسیار مشاهده می‌شود. در این فصل درباره چگونگی انجام مصاحبه گروه‌های کانونی به تفصیل بحث شده است.

فصل ششم به بحث درباره مطالعه موردی، به عنوان یک روش تحقیق کیفی می‌پردازد. در این فصل، روش تحقیق مطالعه موردی برای دو منظور مورد توجه قرار گرفته است: (الف) مطالعه موردی برای تهیه مواد آموزشی مبتنی بر «مورد»^۱ و (ب) مطالعه موردی برای درک عمقی یک «مورد».

در فصل هفتم طرح تحقیق نظریهٔ برخاسته از داده‌ها^۱ عرضه شده است. برای معرفی این روش، همان‌طور که اشاره شد، از پژوهش‌های انجام‌شده به وسیلهٔ کرسول^۲ (Creswell, 2005) اقتباس شده و علاوه بر آن نمونه‌ای از الگوی به‌کاررفته در پژوهش انجام‌گرفته به وسیلهٔ وی در پیوست کتاب عرضه شده است.

در فصل هشتم طرح تحقیق اقدام‌پژوهی عرضه شده است. این نوع طرح تحقیق نه‌تنها مورد استفادهٔ پژوهشگران است، بلکه می‌تواند به وسیلهٔ کارشناسان و مدیران جهت بهبود عملکرد آنان به کار رود.

فصل نهم به معرفی طرح‌های تحقیق قوم‌نگاری و پدیدارشناسی می‌پردازد. بالاخره در فصل دهم روش‌های تحقیق آمیخته معرفی شده‌اند. در این فصل به تفصیل دربارهٔ نیاز به طرح‌های تحقیق آمیخته، ویژگی‌های آنها و انواع این طرح‌ها بحث شده است. همچنین گام‌های انجام طرح‌های تحقیق آمیخته به تفصیل بیان شده‌اند.

پیش‌نیاز مطالب این کتاب، آشنایی با روش‌های تحقیق کمی است. به عبارت دیگر از خوانندگان این کتاب انتظار می‌رود که قبلاً با روش‌های تحقیق توصیفی و آزمایشی آشنائی یافته باشند. همچنین مخاطبان این کتاب دانشجویان سال آخر دوره‌های کارشناسی و نیز دانشجویان تحصیلات تکمیلی در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری در رشته‌های علوم رفتاری و نیز سایر پژوهشگران علاقه‌مند به کاربرد روش‌های تحقیق کیفی و آمیخته می‌باشند.

در اینجا لازم است از خانم افسانه رفیعی دانشجوی دکتری در دانشکده مدیریت دانشگاه تهران، که دست‌نوشته کتاب را با متن حروف‌چینی شده مقابله کرده‌اند، تشکر نماید. هرچند سعی شده است که در چاپ کتاب نارسایی‌های احتمالی به حداقل کاهش یابد، اما ممکن است برخی اشتباهات چاپی، یا جز آن، رخ داده باشد. امید است خوانندگان نکته‌سنج، در صورت مشاهدهٔ چنین مواردی، نگارنده را مطلع نمایند تا در چاپ بعدی مورد توجه قرار گیرد.

ضمناً امید است در آینده مطالب پشتیبانی برای هر فصل این کتاب براساس پژوهش‌های انجام‌شده در ایران به آن اضافه شود و علاوه بر متن کتاب در وبگاه www.pedagogy.ir نیز عرضه شود.

عباس بازرگان

استاد دانشگاه تهران

هفتم اردیبهشت‌ماه ۱۳۸۷